

NÁZOV METODICKÉHO LISTU

Človek a spoločnosť (filozoficky fundovaný projekt dobre usporiadanej a spravovanej spoločnosti – Platón)

MENO A PRIEZVISKO AUTORA

PaedDr. Vlasta Štefanovičová

VYUČOVACÍ PREDMET/VZDELÁVACIA OBLASŤ

Občianska náuka / Človek a spoločnosť

ROČNÍK

3. ročník štvorročného gymnázia/stredných škôl / 7. ročník osemročného gymnázia / 4. ročník štvorročného gymnázia/stredných škôl / 8. ročník osemročného gymnázia

HODINOVÁ DOTÁCIA

jedna vyučovacia hodiny (1x45 minút)

EDUKAČNÝ CIEĽ

Žiaci dokážu vysvetliť podstatu Platónovho učenia o štáte s ohľadom na jednotlivé zložky duše a jednotlivé vrstvy obyvateľstva štátu. Žiaci vedia vyjadriť stanovisko, ktoré formy vlády považoval Platón za kladné a ktoré za záporné.

VÝCHOVNÝ CIEĽ

Žiaci dokážu zverbalizovať uvedomenie, že pre správne fungovanie štátu sú dôležité všetky vrstvy (štátu) spoločnosti, ktoré sa navzájom dopĺňajú a vytvárajú jeden systém. Žiaci dokážu zhodnotiť dôležitosť správneho výberu povolania.

ZAPRACOVANIE v inovovanom ŠVP

OBN na gymnáziách/stredných školách

Tematický celok: Filozofický spôsob osvojovania si sveta

Výkonový štandard:

- zaujať stanovisko k námietkam nabádajúcim k opatrnosti voči sociálnym utópiám, najmä v prípade, ak aspirujú na svoje uskutočnenie,
- ilustrovať (prostredníctvom filozofických textov) rôzne návody na dobre prežitý život.

Obsahový štandard: Človek a spoločnosť (filozoficky fundovaný projekt dobre usporiadanej a spravovanej spoločnosti – Platón)

METODOLÓGIA

Metóda: práca s textom, rovesnícke učenie, brainstorming

Pomôcky: text, prezentácia, projektor, počítač, tabuľa, krieda (fixka)

Postup: Učiteľ na začiatku hodiny oboznámi žiakov s témou a cieľmi výchovno-vzdelávacej jednotky.

V nasledujúcej časti hodiny učiteľ ozrejmi danú problematiku prostredníctvom výkladu. Následne žiakov rozdelí do dvoch skupín, pričom obe skupiny budú pracovať s identickým textom a k nemu pripojenými otázkami (úloha A). Jednotlivým skupinám zadá úlohy (skupina I – 1.,2. úloha; skupina II – 3.,4. úloha; spoločná úloha pre obe skupiny - úloha č.5). Žiakov upozorní na to, aby si text pozorne prečítali a zodpovedali v skupine na položené otázky. Pri kontrole vypracovaných úloh učiteľ využije metódu rovesníckeho učenia. Vedúci skupiny prezentujú výsledky svojej práce, pričom sú kontrolovaní členmi druhej skupiny, nakoľko im je text známy. Po skončení kontroly vypracovania úloh učiteľ položí všetkým žiakom piatu otázku, pričom využije metódu brainstormingu.

Potom učiteľ pomocou dataprojektoru premietne na tabuľu tabuľku, do ktorej žiaci doplnia chýbajúce pojmy (úloha B). Jednotlivé pojmy žiaci dopĺňajú na základe toho, čo čítali, respektíve toho, čo im je známe z výkladu učiteľa. **Tabuľka, ktorú si zaznačia do zošita, im môže slúžiť ako učebný materiál, pretože sa v nej nachádza uvedená podstata učiva vyjadrená heslovitou formou.**

Následne učiteľ pomocou dataprojektoru premietne na tabuľu dva obrázky ľudského tela (úloha C). Vyzve žiakov vytvoriť analógiu medzi fungovaním ľudského tela ako biologického organizmu a fungovaním štátu podľa Platóna ako systému zloženého z jednotlivých častí, ktoré prislúchajú daným častiam tela, a to s využitím medzipredmetových vzťahov (občianska náuka a biológia). Učiteľ vyberie najlepšie odpovede a žiaci ich zapíšu na tabuľu.

Na záver učiteľ poukáže na dôležitosť všetkých vrstiev obyvateľstva v spoločnosti v Platónovej Ústave a vyzdvihne význam správneho výberu povolania, pretože svojou prácou človek prispieva k fungovaniu spoločnosti.

TEORETICKÝ ZÁKLAD

Platónovo učenie o spoločnosti je prezentované predovšetkým v dialógoch **Ústava, Politika a Zákony**.

Platónovo učenie o spoločnosti reflektuje dobovo–historické súvislosti. Vychádzal z poznávania života v polis a mohol zvažovať jeho klady a zápory. Pokúšal sa formulovať predstavy o základoch najlepšieho usporiadania spoločnosti. Táto jeho teoretická (ale aj praktická) reformácia spoločnosti modelovala ideál štátotvornosti.

Človek má početné potreby, tak materiálne, ako aj duchovné. Sám však tieto potreby nemôže uspokojiť. Preto sa ľudia spájajú, aby si na základe deľby práce medzi sebou mohli vytvárať produkty, ktoré uspokojujú všetky ich potreby. Na základe tohto sa ľudia spájajú do početných spoločenstiev – štátov. **Štát vzniká predovšetkým preto, aby sa ľudia mohli realizovať ako spoločenské bytosti na základe vzájomnej pomoci a solidarity.** Lebo len toto je základom vytvorenia tesných väzieb medzi ľuďmi tak, že vzniká organická jednota štátu.

Súčasťou organickej jednoty sú jednotliví ľudia, ktorí sa od seba typovo odlišujú. Z toho plynie, že štát je vnútorne štruktúrovaný. Jeho základné stavy či triedy sú:

- **výrobcovia,**
- **strážcovia,**
- **vládcovia – filozofi.**

Prislušníci jednotlivých tried sú jednotlivci, ktorí k sebe patria podľa svojej prirodzenosti, podľa typového zloženia ich duší. Trieda výrobcov zahŕňa ľudí, u ktorých dominantou ich duše je **žiadostivá** časť, ostatné zložky, t. j. rozumová a vôľová, sú jej podriadené. Ich činnosť je spätá s cnosťou – **umiernenosť**. Trieda strážcov je zložená z ľudí, v duši ktorých dominuje **vôľová** časť a ostatné zložky sú jej podriadené. Sú nositeľmi cnosti – **statočnosť**. Triedu filozofov tvoria ľudia, v duši ktorých dominuje **rozumová** zložka a ostatné dve sú jej podriadené. Sú nositeľmi cnosti – **múdroosť**.

Usporiadanie týchto tried môže byť veľmi rozmanité a výsledkom sú aj rozmanité typy štátu. Podľa Platóna najlepšie usporiadaný štát je taký, v ktorom všetky triedy zaujímajú svoje miesta a vykonávajú činnosti, ktoré vykonávať majú. Na čele tejto spoločnosti sú vládcovia z radov filozofov. Podriadené sú im triedy strážcov a výrobcov. **Ideálnym typom štátu je aristokracia** - je nositeľom cnosti – **spravodlivosť**.

Horšie štáty sú v nasledovnom poradí: timokracia, oligarchia, demokracia a tyrania. Teda najhoršie usporiadanie štátu je tyrania.

Timokracia oproti aristokracii predstavuje určitý úpadok. Vládcami sa stávajú ľudia srdnatí a rozkošníci, nositelia násilia vnútorného, alebo aj vonkajšieho. Dominuje tu vláda vôľovej časti duše a prejavuje sa ctižiadostivosťou, vládychtivosťou a chamtivosťou.

Oligarchia je ďalším stupňom úpadku spoločnosti. Je vládou niekoľkých, u ktorých dominuje vôľová zložka duše. Naviac sa vládnuca vrstva rodí z majetkovej nerovnosti. K moci sa dostávajú majetní a presadzuje sa chamtivosť. Cnosť naopak upadá.

Demokracia predstavuje ďalší úpadok v dejinách. Je to štátne usporiadanie, v ktorom víťazia nemajetní. Presadzuje sa sloboda a nezáväznosť.

Tyrania je vyústením demokracie. Za demokracie, v čase najširšej slobody a najväčšej anarchie, sa presadzuje jedinec s dominanciou najväčšej žiadostivosti a formuje sa tyrania.

Pozoruhodná je tiež požiadavka harmonického usporiadania tried a činnosti v spoločnosti, vyjadrená pojmom spravodlivosti.

Život občanov štátu by sa mal riadiť miernosťou. V žiadnom prípade by nemali usilovať o hromadenie majetku, lebo to je zdrojom zla a disharmónie. Platón ale rovnako odmietol bezmajetkovosť. Najvyhovujúcejším je stav stredného množstva majetku, ktorý vytvára podmienky pre dôstojný život každého.

Na úrovni **mikrokozmickej** (vysvetľovanie človeka/jedinca) Platón uznáva existenciu troch častí ľudskej duše, t. j. rozumovej, žiadostivej a vôľovej, ktoré spája do celku. Na úrovni **mezokozmickej** (vysvetľovanie spoločnosti) nachádzame tri základné stavy, a to stav výrobcov, strážcov a vládcov. Ak vládcovia vládnu, výrobcovia vyrábajú a strážcovi strážia, dosiahneme najlepšie usporiadanie spoločnosti, ktoré bude nositeľom cnosti spravodlivosti. Na úrovni **megakozmickej** (vysvetľovanie sveta/skutočnosti ako celku) takisto možno identifikovať tri sféry – rozumovú – sféra ideí, žiadostivú – sféra hmoty a vôľovú – sféra hmotných vecí. Z prirodzenosti týchto sfér vyplýva dominantné postavenie sféry ideí voči hmote a hmotným veciam.

ÚLOHY

A) Pozorne si prečítajte nasledujúci text (z diela Ústava) a odpovedzte na otázky.

Sokrates: Isteže, pochopiteľne. Predsa si však vypočuj aj zvyšok mýtu. Vy všetci, vy obyvatelia nášho štátu, ste totiž navzájom bratmi – tak ich budeme vo svojom rozprávaní nazývať – ale boh, keď vás vytváral, primiešal tým, čo sú schopní vládnuť, pri vzniku zlato, a preto sú najvzácnejší; pomocníkom však striebro; železo a meď potom roľníkom a ostatným pracujúcim. Pretože ste teda všetci z jedného rodu, môže sa stať, že aj keď budete plodiť zväčša sebe podobných potomkov, že sa zo zlata narodí strieborný potomok a zo striebra zlatý, a tak sa nájdú v ostatných prípadoch protikladnosti. Vládcom však boh predovšetkým a veľmi dôrazne prikazuje nič tak dobre a usilovne nestrážiť ako svojich potomkov, ktorí majú vo svojich dušiach primiešaný niektorý z týchto prvkov a ak niektorý z ich potomkov bude mať v sebe primiešanú meď alebo železo, neľútostne mu musia určiť postavenie primerané jeho prirodzenosti a zaradiť do triedy remeselníkov alebo roľníkov a naopak, ak sa niekto z nich narodí s primiešaninou zlata alebo striebra, tak mu preukáže poctu a povýšia ho podľa toho do triedy strážcov alebo pomocníkov, pretože podľa veštby štát vtedy zahynie, keď ho bude strážiť železný alebo medený strážca. Máš nejaký prostriedok, aby uverili tomuto mýtu?

Glaukón: Vôbec nie, aspoň pokiaľ ide o tých prvých občanov štátu, iste však, aby to uverili ich synovia a potomci a ostatní ľudia v budúcnosti.

Sokrates: Ale už aj toto bude mať dobrý vplyv, aspoň sa budú väčšmi starať aj o seba navzájom. Približne už totiž chápem, čo myslíš...

Sokrates: Ak sa v štátoch nestanú kráľmi filozofi alebo ak sa terajší takzvaní králi a panovníci úprimne a náležite neodávajú filozofii, ak jedno i druhé, politická moc a filozofia, nesplynú do jedného, a ak sa početným duchom, ktorí teraz každý osobitne sledujú jeden z dvoch cieľov, násilím v tom nezabránia, nebude, milý Glaukón, pre štát a myslím, že ani pre ľudské pokolenie konca bied a nevznikne, pokiaľ je to vôbec možné, ani svetlo sveta neuvidí ústava, o ktorej sme doteraz hovorili.

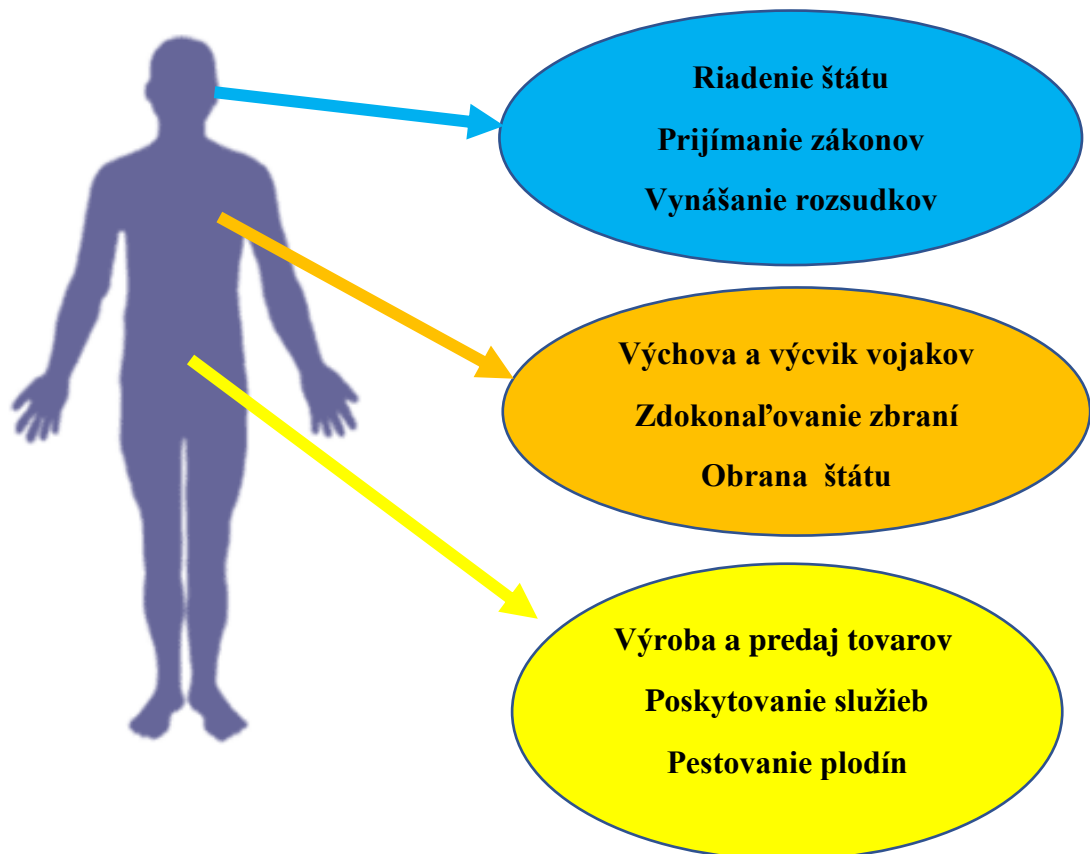
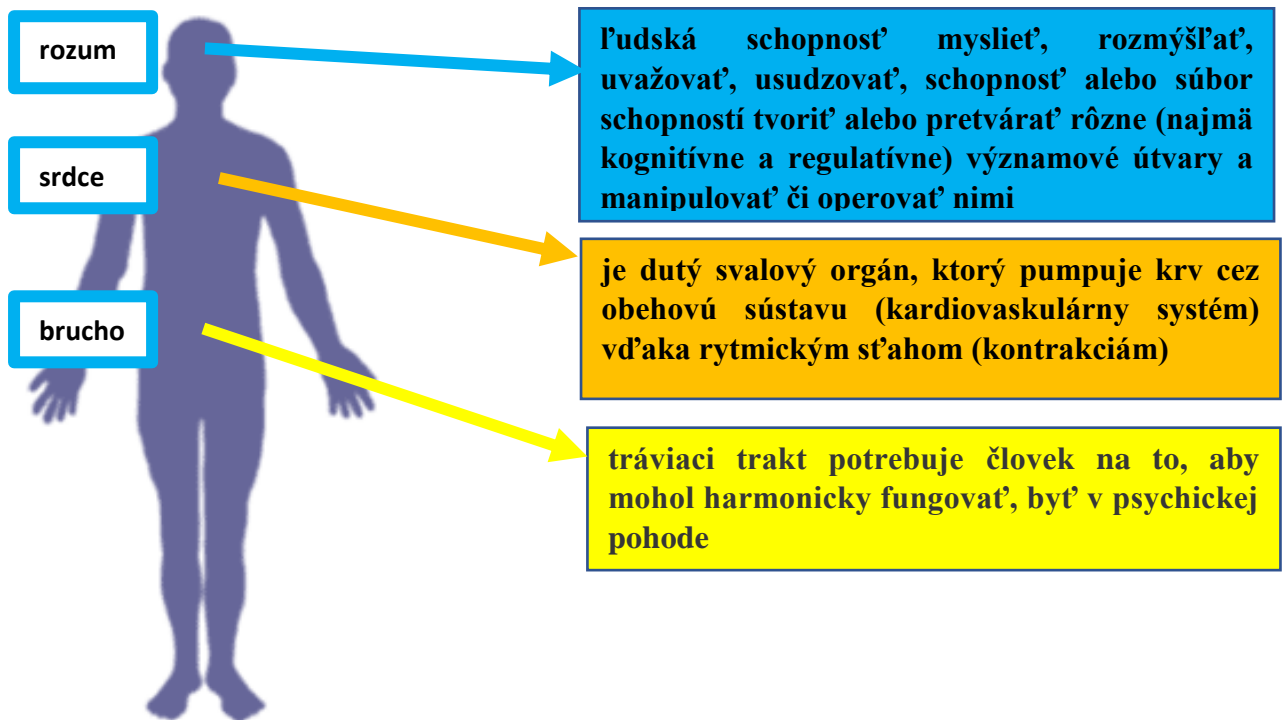
1. Čo sa stane, ak budú mať vládcovia vo svojich dušiach primiešanú med' alebo budú mať primiešané železo?
2. Kedy podľa veštby zanikne štát?
3. Kto sa má podľa Platóna stať vládcom?
4. Aké je Platónovo odporúčanie pre súčasných panovníkov a kráľov? Uveďte argumenty, ktoré sa v texte objavujú v prehovore Sokrata.
Čo hrozí, ak sa tak nestane?
5. Myslíte si, že vládnuť by mali filozofi? Uveďte argumenty, ktoré by toto tvrdenie potvrdzovali i tie, ktoré by ho popierali.

B) Doplníte do tabuľky chýbajúce pojmy.

Človek	Duša	Cnosť	Vrstvy obyvateľstva
	rozumová	rozumnosť	filozofi vládcovia –
srdce	vôľová		bojovníci, strážcovia
brucho	žiadostivá	umiernenosť	

C) Vytvorte analógiu medzi činnosťou ľudského organizmu a fungovaním štátu s ohľadom na spoločenské vrstvy podľa Platóna. Poukážte na potrebu všetkých

spoločenských vrstiev v štáte vzhľadom na jeho fungovanie ako celku. Na základe zisteného zhodnot'te, ktoré formy považoval Platón za kladné a ktoré za záporné.

Správne riešenia:

A)

1. Ak má primiešaný niektorý z týchto prvkov, neľútostne mu treba určiť postavenie primerané jeho prirodzenosti a zaradiť ho do triedy remeselníkov alebo roľníkov.
2. Podľa veštby zanikne štát vtedy, keď ho bude strážiť železný alebo medený strážca, čiže ak bude vládnuť ten, kto na to nemá predpoklady.
3. Vládcom sa majú stať filozofi.
4. Panovníkom a kráľom odporúča oddávať sa filozofii. Podľa neho by mala politická moc a filozofia splynúť do jedného.
5. Napr.:
  - Áno, pretože sú múdri, vzdelaní a majú rozhľad, čo im pomáha riešiť viaceré problémy, a tak dosiahnu blaho štátu.
  - Nie, pretože sú dobrí teoretici, ale nemusia mať kontakt s realitou a ich vládnutie by teda nedopadlo dobre.

B)

Človek	Duša	Cnosť	Vrstvy obyvateľstva
rozum	rozumová	rozumnosť	filozofi vládcovia –
srdce	vôľová	statočnosť	bojovníci, strážcovia
brucho	žiadostivá	umiernenosť	roľníci, remeselníci

C)

Každá časť ľudského tela má svoje nezastupiteľné funkcie. Na podobnom princípe je založené aj fungovanie štátu. Tak ako mozog (rozum) riadi činnosť ľudského tela, tak aj filozofi by mali ako vládcovia riadiť celú spoločnosť. Srdce je dôležité kvôli tomu, aby sa dostala krv do celého tela. Pre štát sú teda rovnako dôležití aj strážcovia, ktorí dozerajú na to, aby spoločnosť správne fungovala. Srdcové choroby bývajú často varovným signálom, že s telom nie je niečo v poriadku, v prenesenom zmysle slova činnosť vojakov predznamenáva

problémy v rámci štátu alebo ohrozenie zvonka. Každý človek musí prijímať potravu pre to, aby boli ostatné orgány pravidelne zásobované živinami, čiže aj remeselníci a roľníci musia produkovať výrobky každodennej potreby nevyhnutné pre chod spoločnosti, „aby sa spoločnosť nasýtila“.

Každý človek má teda v štáte svoje miesto. Za kladnú formu vlády považuje Platón aristokraciu. Za záporné formy považuje timokraciu, oligarchiu, demokraciu a tyranu.

Zdroje:

DRAGÚŇ, E.: Čítanka z dejín filozofie. Nitra : AGRIS. 1990. ISBN 80-85183-24-2

DRAGÚŇ, E. – DŘÍZA, J.: Dejiny filozofie I. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa. 2000. ISBN 80-8050-293-5